

2024, Vol. 5(2), 367-378
© The Author(s) 2024
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2024.164
Article type: Research Article

Received: 13.04.2024
Accepted: 28.05.2024
Published Online: 25.06.2024

Sezer Fener*

Karnist Nizama Karşı Neftipolitika ve Bütünsel Özgürleşim *Neftipolitics and Total Liberation against Carnist Order*

Öz

İnsan olmayan hayvanların kurtuluşunun imlenmesi, eleştirel hayvan çalışmaları ile anarşist yazın ve düşün arasında organik bir bağ oluşturur. Dolayısıyla eleştirel hayvan çalışmalarının kapsamına girecek herhangi bir çözümleme arayışında anarşizan etik ve eyleme başvurmanın önemli patikalar açacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu çalışma da söz konusu kesişimsellikten yola çıkıp bahsedilen patikanın arayışına katkı sağlama amacıyla üç ayrı kavramsal hat üzerinden ilerler. Çalışma ilk olarak insan olmayan hayvanların tüketim ve sömürü nesnesi haline geldiği mevcut ilişkilerin karnist nizam kavramı etrafında tartışılmasını, sonrasında ise bunun karşısına neftipolitika kavrayışının ve ekolojye anarşizan tavrın ideali olarak bütünsel özgürleşimin çıkarılmasını içerir.

367

Abstract

The signification of the emancipation of non-human animals forms an organic link between critical animal studies and anarchist literature and thought. Therefore, it would not be wrong to say that in the search for any analysis that falls within the scope of critical animal studies, recourse to anarchist ethics and action will open important paths. Based on this intersectionality, this study proceeds through three different conceptual lines in order to contribute to the search for the aforementioned path. The study first discusses the current relations in which non-human animals become the objects of consumption and exploitation around the concept of carnist order, and then, in contrast to this, the concepts of neftipolitics and total liberation as the ideal of an anarchist attitude to ecology.

Anahtar Kelimeler

Karnizm, neftipolitika, bütünsel özgürleşim, anarşist ekoloji, eleştirel hayvan çalışmaları

Keywords

Carnism, neftipolitics, total liberation, anarchist ecology, critical animal studies

* Ankara Üniversitesi, sezerfener@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0362-134X

Giriş

İnsan olmayan hayvanların ve yeryüzünün özgürleşimine odaklanmış, adanmış eylemlilik hali politik anlamıyla, söylemsel bağlamıyla, ilkesel konumuyla ve stratejik repertuarıyla şu ya da bu biçimde hem kesişimsel hem köksap biçimli bir muhtevaya sahip görünür. Hayvanların katli, “kapitalist bir bakış açısıyla mümkün kılınan ‘insan’ ve ‘doğa’ arasındaki ikili üretimden kaynaklanır; doğa, insan tarafından sömürülebilecek bir alan olarak üretilir ve yeniden üretilir (Springer, 2021: 473). Haliyle hayvan da bir et, ürün ya da araç olarak kavranır. Dolayısıyla toplumsal mücadelenin odağını genişletmek gerekir. Odağın genişletilmesinde eleştirel hayvan çalışmaları ile anarşist etik arasındaki ilişkilenden yararlanılabilir. Bu çalışmada böylesi bir ilişkilendirme için yeni bir tartışma açabilme ve dünyanın farklı yerlerindeki mücadele alanları ya da mevziler için bir yankı görevi görme amaçlanmaktadır. Amaç doğrultusunda mevcut hal “karnist nizam”, anarşist ekoloji düşüncesinin temelleri “neftipolitika”¹, mücadele odağının ideali ise “bütünsel özgürleşim” kavramı etrafında tartışılacaktır.

Karnist Nizam

368

“İnsanlığın, yaratılışın merkezi ve zirvesi olduğu fikrine dayanan insanmerkezcilikten [antropozantrizm] birbirini besleyen iki düşünce sistemi ortaya çıkar: türçülük ve karnizm” (Giroux ve Larue, 2021). İnsan olmayan hayvana insandan daha az ahlaki değer atfedip insanı merkeze alan düşünüş biçimi, veganizm ile karşıt konumlanışa sahiptir. İnsan olmayan hayvanların yenilebilir olarak işaretlenmesinin verili kabul edilmesine denk düşen karnizm, yemek yeme eylemine ilişkin özdüşünümsel faaliyetlerin baskılanmasına sebebiyet verir. İnsanı yenilebilir kılan kanibalizm ile insan olmayan –bazı– hayvanları yenilebilir kılan karnizm arasında kurulabilecek ilişkilendirme ise patikayı vegan etiğinin eşğine getirir. “İnsan yenmemelidir” önermesi insan olmayanın yenilebilirliği anlamına gelmese de yalnızca bazı insan olmayan hayvanların yenilemez olması, gıda egemenliğinin bazı insan olmayan hayvanların yenilebileceği kabulü üzerine inşa edilmesine; dolayısıyla da karnist hegemonyanın mevzisine ulaştırır. “Karnizm” kavramını ilk kez kullanan Melanie Joy (2011), hegemonik ilişkilendirmenin zeminini et paradoksunda bulur. Çoğu insan, insan olmayan hayvanların iyi bir hayat sürmesini umar ama onları yemeye devam eder. Antik Çağ’dan beri açıklıkla görülen bu paradoksal tutum, anti-karnist eyleyişin olanaklılığını da maskeler. Joy, bu sebeptendir ki karnizmin görünmezliğinden dem vurur. Karnist hegemonya, Giroux ve Larue’ye göre (2021) yedi pratik ile korunur:

- Hayvansal besinlerin yararlarını pazarlamak
- İstirabın görünmezliğini korumak
- Hayvan sömürsünü meşrulaştırmak
- İnsan türünün ontolojik biricikliğini ifade etmek

- Etçil şiddeti meşrulaştırmak
- Hayvan savunucularını küçük düşürmek
- Hayvan savunucularını şeytanlaştırmak

Karnist nizamın devamlılığı için hayvansal besinlerin yararlarını pazarlamak, Giroux ve Larue için yalnızca ilk anlamıyla pazarlama anlamında değildir; eğitimciler ve sağlık profesyonelleri, beslenme konusundaki otoritenin önemli figürleridir: Eğitim materyallerinde ya da profesyonellerce getirilmiş sağlık önerilerinde insan olmayan hayvanlara –bitkilere kıyasla– pozitif bir biyolojik değer biçilir. Vejetalyenliğin tehlikelerinden sıklıkla söz edilir ve bitkisel proteinlerin yetersizliklerinden bahsedilir. (2021, s. 28). İstırabın görünmezliğini korumak kasap hayvanlarının hayat şartlarını ve mezbahaların işleyiş ve yönetiliş biçimlerinin kamuoyundan bilinçli gizlenmesi anlamına gelirken hayvan sömürsünü meşrulaştırma konusunda “*karnizmin tüm gönüllü ideologları*” (Reus’tan akt. Giroux ve Larue, 2021, s. 31) işe koşular. İnsan türünün ontolojik biricikliği ise insanmerkezci düşünme biçiminin bir tezahürü olarak okul müfredatlarından din referanslı metinlere varıncaya dek geniş bir söylem ve pratik ağında dolaşıma sokular. Etçil şiddeti meşrulaştırmak insanın da tıpkı insan olmayan hayvanlar gibi av döngüsü içerisinde yer aldığı düşüncesi ile temellendirilir. Karnist filozof Dominique Lestel’in et yemeyi reddetmekle, onu “dünyaya Walt Disney vizyonu ile bakmaya” benzeterek alay etmesi (Giroux ve Larue, 2021, s. 33) karnizmin hayvan savunucularına bakışı hakkında önemli bir ipucu mahiyeti taşımaktadır.

Neftipolitik Miras

Ekolojik bilinçlilik ya da sistemli hale getirilmiş bir ekolojik düşünme biçiminin ideolojik temellerinin zenginliği, ekolojik hareketin yönteminde ya da tahayyülünde farklılıkların sergilenmesine sebebiyet verir. Biyomerkezci yaklaşımlardan radikal perspektiflere ya da sosyalist bir ekoloji tasavvurundan eko-anarşizme kadar geniş bir yelpazeye yayılan ekolojik bilinçlilik halinin kimi veçhelerinin sosyalizm ya da anarşizm ile olan organik bağı, çevre sorununu toplumsal, siyasal ve ekonomik olandan yalıtımdan ele alabilme imkânı yaratır.

Brian Morris (2018, s. 244), ekolojik krizle mücadele eden hareketleri derlerken politik ekoloji literatüründe anlatıldığı haliyle yedi önemli tepkiden söz eder. Otoriter ekolojik siyaset, derin ekoloji, spiritüel ekoloji, ekoilkelcilik, yeşil kapitalizm, eko-Marksizm ve toplumsal ekoloji şeklinde özetlediği literatür ile Morris, ekolojinin tarih yazıcılığını üstlenmiştir. Bu çalışmanın ana eksenlerinden olan anarşizmin ekoloji ile bağlantısını dışarıda tutarak yukarıdaki gibi bir ekolojik düşünme hattı özeti çıkarılabilir ancak Morris, ekolojinin tarihselliğini özetlerken –referans verilen çalışması özelinde– ekofeminizmi görmez. Feminizm ile ekolojizm arasındaki “ortak davanın” altını çizen ekofeminizm, ekoloji karşıtı pratiklerden “*erkekmerkezli erkek/kadın düalizmini sorumlu tutar*” (Garrard, 2021, s. 45). Tahakküm mantığı ve

üstünlük modeli, insan-doğa ikiliğinde de kadın-erkek ikiliğinde de ortak zemindir. Kuşkusuz derin ekolojiden ekofeminizme kadar aktarılan tüm ekolojik düşünme hatları daha kapsamlı çözümlenmeleri gerektirir ancak bu çalışmanın kapsamını aşacağı için bu hatlara ayrıntılı bir şekilde yer verilemeyecektir.

Ekoloji ile ilişkilenede doğayı kutsamak ya da sömürmek ikiliğine sıkışmanın ve tahakküm mantığını şu ya da bu şekilde sürdürmenin, Morris'in (2019, s. 9) genellediği haliyle "endüstriyel kapitalizm ya da öte alemci ekoloji" arasında seçim yapmanın alternatifsiz olduğu yanlıgısına rağmen işin rengi öyle değil; ekoloji yaklaşımlarının oluşturduğu skala içerisinde nefti rengi de var. Tek bir anarşist ekolojiden bahsetmek güç olsa da anarşizm ile ekoloji ilişkilinmesinde Pyotr Kropotkin, Élisée Reclus ve Murray Bookchin'in temel taşlar olduğu ifade edilebilir.

Kropotkin'in tahayyülü federatiftir. Erika Cudworth'un da (2015, s. 94) belirttiği üzere insan ile insan olmayan hayvanların bir aradalığının farklılıktan [*difference*] ziyade farklılaşma [*differentiation*] kavramı üzerinden okunmasını içeren bu tahayyül, tür ayrımına ilişkin hiyerarşilerin olumsuzlanmasıdır. Kropotkin'de insan ve insan olmayan hayvanlar, yaşamın federasyonları içinde birlikte yaşar. Onun düşüniş biçimi, dikey modelleme oluşturmaksızın tür içi ve türler arası karşılıklı yardımlaşmanın öğrenimi ile ilgilidir. Kropotkin (2015), termit, karınca ve arıların var oluş mücadelelerindeki iş birliğini vurgular ve öğrenmeye hazır olmak gerektiğini söyler. Türler arasındaki bağlantıların hiyerarşiye değil dayanışmaya yaslanması, Kropotkin'i de neftipolitika geleneği arasına yerleştirir.

Bağlantılar kendilerini yalnızca yardımlaşma ve dayanışmada değil tahakkümün çeşitli boyutlarının ilişkiselliğinde de gösterir. Bookchin, türler arası hiyerarşiye sökecek basireti gösteremeyip insanmerkezci bakışı sürdürse de toplumsal ekoloji kavrayışı yoluyla insanın insana tahakkümüne bağlı hiyerarşilerine ve insan dışı doğanın sömürülmesine karşı meydan okumanın gerekliliğini (Cudworth, 2015, s. 94) göstermiştir. Toplumsal ekolojinin dayanak noktası "*var olan ekolojik sorunların hemen hepsinin kökleşmiş toplumsal sorunlardan kaynaklandığı*" (Bookchin, 2017, s. 9) fikridir. Yalnızca ekolojik krize çözüm üretme aşamasında değil ekolojik krizin anlaşılma aşamasında dahi mevcut toplumun çözümlenmesi bir gerekliliktir. Toplumsal ekoloji, ekolojik olan ile toplumsal olanı birbirinden uzaklaştırmaya çabalayan –yukarıda da bahsedilen– ekolojik hareketler ile henüz başlangıç noktasında ayrışır. Bookchin'in (2019, s. 10) netlikle ortaya koyduğu üzere toplumsal ekoloji, "kendi kendini yaratan doğa" ve "insanın yarattığı doğa" ayrımı ile başlar; Bookchin, bu iki doğayı sentezleyip oluşturduğu üçüncü bir doğadan söz eder. Kendi kendini yaratan doğa birinci doğa, insanın yarattığı doğa ise ikinci doğa olarak tanımlanır. Üçüncü doğa, toplumsal olanı da ekolojik olanı da kapsama gayesindedir. Bookchin'in toplumsal ekolojisi yalnızca insan-doğa ilişkisine dair değildir; siyaseten de rasyonel alternatifler üretmeyi amaçlar. Ancak onun insanmerkezciği, Bookchin'in toplumsal ekolojisine kalıcı bir şerh koyulmasını da zorunlu kılar.

Çalışmaları kronolojik bir incelemeye tâbi tutulduğunda görülecektir ki Bookchin, özellikle 1972'den itibaren toplumsal ekoloji projesinin siyaset ayağı üzerine düşünmüş, yazıp çizmiştir. Toplumsal ekolojinin siyasetine ilişkin önemli çalışmasının hemen başına bir not ilâştiren Janeth Biehl, zengin fikirler bütünü addettiği toplumsal ekolojinin siyasi boyutunun özgürlükçü yerel yöneticilik olduğunu ve bunun, Bookchin'in "*toplumun insanlı ve akılcı bir biçimde radikal bir dönüşümden geçirilmesinin en iyi ne şekilde sağlanabileceği üzerine hayatı boyunca oluşturduğu düşüncelerin doruk noktası*" (Biehl, 2016, s. 7) olduğunu söylemiştir. Kasaba, mahalle ve şehirlerden kök almış yeni bir siyaset öneren Bookchin'e göre (2017, s. 63) yozlaşmış devlet sanatından medet umar hale gelen yeşil partilere ve benzeri hareketlere sızmış ruhsuz parlamentarizmin tek alternatifi özgürlükçü yerel yöneticiliktir: "*Yerel yönetimler potansiyel birer saatli bombadır. Yerel ağlar yaratmak ve devleti taklit eden yerel yönetim kurumlarını dönüştürmeye çalışmak yüzyıllar boyunca süren tarihi ve gerçek anlamda siyasi bir mücadeleyi üstlenmek anlamına gelmektedir*" (Bookchin, 2017, s. 65). Bu, kuşkusuz meşakkatli bir süreçtir. "*Demokratik siyasi alanı topluluğun öz yönetimi olarak yeniden yaratma ve genişletme sürecinin işe başlayacağı yer, topluluk olmalıdır*" (Biehl, 2016, s. 62); yani ekoloji mücadelesi çevre bilinci ile sınırlı kalmamalı, kamusal alanlar yaratılmalı ve karşı kültürler oluşturulmalıdır.

Bookchin'in diyalektiğinde Reclus da anımsanabilir zira "*doğanın içindeki yerimizi tam olarak anlayacağımız, doğayı bozan ideolojilerin maskesini düşürecek kuramsal bir proje ve bununla bağlantılı olarak, bu hayatı pozisyonun gerektirdiği kapsamlı sorumlulukları, dönüştürülmüş sosyal pratiklerle yüklenecek bir etik proje*" (Clark ve Martin, 2016, s. 41) öneren Reclus, çizdiği doğa ve kültürün diyalektiği ile Bookchin'in birinci, ikinci ve üçüncü doğa ayrımlarının selefi ilan edilebilir. İnsan ile insan olmayan hayvan arasındaki ilişkilenebilir ya da anarşizan bir ideale dair çizdiği çerçeve ile "insan olmayan hayvana anarşist bakış" için ahlaki konumlanışı betimleyen Reclus, anarşist yemek etiği odaklı oluşturulacak patikalar için de kestirme bir yol mahiyetinde olan *Vejetaryenlik Üzerine* başlıklı yazısında et-dost ikiliği kurar (2016, s. 219). Ona göre at, sığır, yabani tavşan, kedi, geyik ya da ada tavşanlarının farklı alımlanışları problemlidir. Bunların dostluğu etlerinden daha değerlidir; onları ya saygın işçi yoldaşlar olarak ya da yaşam sevgimizi ve neşemizi paylaşan dostlar olarak selamlamak gerekir. Reclus'nün tartışmayı ahlaki çerçevede yürütmesinin sebebi, oluşturulmaya çalışılan yeni ahlak ile ilgilidir (2016, s. 218):

Artık gerçekler inkâr edilemeyeceğine göre onu açıklamak için yeni bir ahlak yaratmak zorunda kaldılar. Bu ahlaka göre iki insan bukuku vardır; biri sarı derililere uygulanır, diğeri beyazların ayrıcalığıdır. Görüldüğü kadarıyla, gelecekte ilk gruptakileri öldürmek, işkence etmek meşrulaşırken aynı şeylerin ikinci gruba yapılması hâlâ suç kabul edilecek.

Reclus'nün ifadelerinin keskinliği, doğrudan beslenmeyle ilgili tartışmalarında da kendini gösterir. Yoldaş ya da dostların yenmesini ve etoburların eylemlerini savunma biçimlerini

tarihsellik içerisinde değerlendirip kanibalizm ile ilişkilendiren anarşist coğrafyacının temel argümanı ise “*insanların beslenme tarzları, bireysel ahlaklarına yakından bağlıdır*” (2016, s. 218) cümlesinde açığa çıkmaktadır.

Reclus (1933), ilkel insan ile modern insan arasında bir ayrım çizer. İnsan olmayan hayvanı evcilleştirmek ya da eğitmek köleleştirmeye denk düşer; ilkel insan, insan olmayan hayvanlarla kardeşçe bir birliktelik düşleyip onlarda hizmetkarlar değil yoldaşlar görür. Mevcut uygulanış biçimi ile insan olmayan hayvanların evcilleştirilmesi ise ilkel insandan modern insana ilerlemenin değil gerçek bir ahlaki gerilemenin göstergesidir. Diğer taraftan, Reclus’nün ilkel kabileler ile insan olmayan hayvanlar arasındaki yaşam hakkındaki görüşünün olumsuzlamadan yoksun olması ya da konumlanışının etik çerçeve içinde sıkışması gibi eleştiriler de pekâlâ yöneltiler. Ancak kendi tarihsel ve toplumsal dönemi ile birlikte düşünüldüğünde Reclus, rahatlıkla “*insanın özgürleşmesi sorununa olduğu kadar hayvan özgürlüğüne de ilgi gösteren anti-otoriter hareketin diğer büyük tarihsel figürleri grubuna dahil edilebilir*” (Gažo, 2021, s. 120). Dolayısıyla Reclus’nün düşünceleri, karnist nizama karşı yürütülecek tartışmalarda da halen güncelliğini korumaktadır.

Söz konusu tartışmanın ardağını Kropotkin, Bookchin ve Reclus gibi düşünürlerle sınırlandırmamak gerekir zira neftipolitika yalnızca klasik anarşizmden beslenmez; anti-otoriter politik anlayış ve insan olmayan hayvanların özgürleşimi arasındaki ilişkilene mede postanarşizm de bir diğer hattı oluşturur. Bu hattın geçmişi Mayıs 1968’e kadar götürülebilir. Jason Adams, postanarşizmin hem güncel radikal teorideki hem de dünya çapındaki gelişmeler ışığında anarşizmi yeniden keşfetme girişimleri olduğunu söyleyerek (2003) aslında anarşist felsefedeki bir kopuş momentini de imler. “*Anarşizmin ahlaki ilkelerini postyapısalcı özcülük eleştirisi ile işbirliğine sokarak etik açıdan çalışabilir, siyasal açıdan geçerli ve hakikaten demokratik olan bir tabakküme direniş kavramı*” (Newman, 2006, s. 244) olarak postanarşizm, aslında tam da klasik anarşizmin sınırlılıklarını aşmak için önemlidir. Saul Newman’ın “*özcülük eleştirisi*” dediği ayrım, klasik anarşist öğretinin insanmerkezciliğini aşmak için postyapısalcı çağırır. Tarihsel seyir içerisinde doğan ve serpilerek postanarşizm –ya da postyapısalcı anarşizm– de neftipolitika için yeni bir zemin oluşturur. Kanonun yıkılışı yalnızca klasik anarşist düşünürlerin fikirlerinin değil, söz konusu tartışma bağlamında sözcü Bookchin’in özcü tavrının aşılmasında da farklı patikalar açar. Seçil Mine Türk, ekolojiye postyapısalcı anarşist bakışa dair çalışmasında tarihsel seyirdeki bu yeni görünümün eşzamanlı olarak hem derin ekolojiden hem de Bookchin’in toplumsal ekolojisinin özcü yaklaşımından ayrıldığını söyler (2018, s. 654). Yazarın da belirttiği üzere postanarşizm, Bookchin’in aksine Aydınlanma mirasına karşı da eleştirel bir konum arz eder. Dolayısıyla neftipolitika, postanarşizmin mikropolitik düşünüş biçiminden de beslenecektir.

Anarşizm ile ekoloji arasında kurulabilecek ve çevreyi insan-doğa ikiliğini yaratmadan ya da hiyerarşik bir tasvir yapmadan kavrayıp hem anarşist politikayı hem de anarşist teoriyi heybesine atabilecek düşünsel izleğin nefti olarak nitelendirilmesi, miras kavramı ile kastedile-

nin tanımlanmasını da gerektirir. Neftipolitika kavramı ile ortaya konmaya çalışılan gelenek, anarşizan düşüncenin politik konumlanış biçiminin getirdiği anti-otoriter ve anti-hiyerarşik tavrın ekolojik bilinçlilik hali ile birleşimi, diğer bir deyişle anarşizm ve ekoloji arasındaki temas olarak kavranabilir. Teorinin pratik ile olan ilişkisini bir kenara bırakarak denilebilir ki neftipolitika (1) Kropotkin'in karşılıklı yardımlaşma etiğinden, (2) Reclus'nün insan ile insan olmayan hayvan arasında kurduğu ahlaki diyalog temelinden ve (3) Bookchin'in toplumsal ekoloji siyasetinden beslenip (4) postanarşizmin mikropolitik tahayyülü sayesinde ilişkiselliğin vurgulandığı bir ideale yönünü çevirir. Bütünsel özgürleşim, işte bu ideal olarak karşımıza çıkar.

Bütünsel Özgürleşim

Steven Best (2014), insan, hayvan ve yeryüzü [*earth*] kurtuluş/özgürleşim hareketlerini birbirleriyle olan ilişkisi çerçevesinde kesişimsellik perspektifiyle anlama ve bunu da ekoloji, sürdürülebilirlik, hayvan hakları, sosyal adalet ve veganizm gibi çeşitli konular etrafında ele alma sürecine atıfta bulunurken bütünsel özgürleşim [*total liberation*] kavramını kullanır. Bütünsel özgürleşim bir idealdir; hiyerarşi ve tahakküme karşı tek/ayrılmaz mücadelenin insanı, insan olmayan hayvanı ve dünyayı önceleyen farklı bileşenlerden oluşur. Bu idealin ilk adımlarını 1970'lerin sonlarına tarihleyen Best, o yıllarda can çekişen işçi hareketine ve indirgemeci sınıf politikalarına karşıt olarak gelişen doğa politikasının 1980'lerle birlikte kitlesel-toplumsal hareketler halini aldığını aktarır. Çevreyi ya da hayvanları odağına alan hareket yalnızca “eski sol” ile değil “yeni sol” ile de bağı koparmıştır çünkü sınıf odaklı politika kadar insanmerkezci politika da problemlidir. Ezen-ezilen ikiliğinin tarafları genişletilebilir, genişletilmelidir. Yani insanın kurtuluşu, hayvanın ve toprağın kurtuluşunu da gerektirir. Boisseau'nun (2019, s. 48) da belirttiği üzere Best'in teorisi, Élisée Reclus gibi anarşist düşünürlerin yanı sıra derin ekoloji, eko-feminizm ve çevresel adalet paradigması gibi daha yeni sosyal adalet hareketlerinden de etkilenmiştir. Mara J. Pfeffer ve Sean Parson ise bütünsel özgürleşimi “ilerleme” fikri üzerinden açıklar (2015, s. 136). Ekonomik ve teknolojik ilerleme, yalnızca insan için ilerlemedir. Bütünsel özgürleşim, sömürgeleştirici ilerleme fikrini ve politikalarını reddetmektedir.

İnsan olmayan hayvanların özgürlüğünü anarşizan bir tavırla savunmanın ideali olarak bütünsel özgürleşimin –David Naguib Pellow'dan hareketle– dört sütundan oluştuğu ifade edilebilir. İlk sütun insanları, insan olmayan hayvanları ve ekosistemleri kapsayan bir adalet etiğinden ve genel anlamda baskı karşıtlığından meydana gelir. İkinci sütun anarşizmdir ve elbette bu radikal hareket, anarşist felsefeden beslenir. Antikapitalizm, bütünsel özgürleşimi oluşturan üçüncü sütundur. Dördüncü sütun ise doğrudan eylem taktiklerinin benimsenmesidir (Pellow, 2014). Bütünsel özgürleşimin ayaklarını yere basması, doğrudan eylem ile gerçekleşecektir; onu gökyüzünden alıp yeryüzüne indirecek olan bu eylemlilik halidir.

Simon Springer (2021) de Pellow'u takip ederek bütünsel özgürleşimin dört sütununa odaklanıp doğrudan eylemi öne çıkarır. Ona göre devlet, kapitalizm ve insan olmayan hayvanların tahakküm altına alınması birbirleriyle ilişkili bir süreçtir ve bu süreç, ötekileştirme politikalarının sınırlarını cinsiyet ve ırk çerçevesinin yanı sıra –daha geniş bir şekilde– insanmerkezci fikirleri de kapsayacak şekilde genişletmeye zorlar. Tahakkümün sınırlarının genişlemesi, anarşizmin enerjisini diğer baskı sistemlerine olduğu kadar antroparşiyi, yani insanmerkezci siyaseti baltalamaya da ayırmasını gerektirir. Springer, anarşizmin gündelik yaşamına kök salmış bir doğrudan eylem ahlakının, şu anda yaygın hayvan katliamı ve acılarına karşı tepkileri şekillendiren iğrenç ilgisizlik karşısında anlamlı değişim için daha büyük olanaklara sahip olduğunu iddia eder (2021, s. 536). Onun için tarımın endüstriyelmesi ve çiftliklerin fabrikalaşması karşısındaki tek etik tutum veganizmdir.

Anarşizan tahayyülde barınan doğrudan eylem, belirli bir ideali gösterir. Graeber'in deyişiyle (2009, s. 203) doğrudan eylemde büyük bir meydan okuma jesti değildir ihtiyaç duyulan, Devlet zaten yokmuş gibi devam etmektir. Ona göre doğrudan eylem, en temel haliyle basit bir anlayışın yansımasıdır; askeri disiplin, emir vermek ve gönülsüz bir şekilde kendini feda etmek ile özgür, demokratik ve mutlu toplum arasında bir karşıtlık kurar. Doğrudan eylemin en ayrıntılı hali ise eylemin ütopyaya, özgür toplumun modeline dönüşmesidir. Yeni toplumu eski toplumun küllerinden inşa etme arzusuyla tutarlı, otoriteyle karşı özgürmüş gibi davranmada ısrarcıdır. Doğrudan eylem genellikle önleyicilik ve yıkıcılık ile ilişkilendirilir, oysa yapıcılıkla da karakterize olabilir. Orman katline karşı kendini ağaçlara zincirlemek ya da iş makinelerini işlevsiz kılacak sabotaj eylemlerinde bulunmak da fidan dikmek de doğrudan eylem pratiğidir; doğrudan eylem olmayan ise ağaçların kesilmesini önlemek için –sadece– imza toplamak ya da yetkili mercilere dilekçe vermektir (Gordon, 2007, s. 40). Çünkü doğrudan eylem otoriteden istemek değil otoriteyi yok saymak ile ilgilidir ve yıkmak da yapmak da doğrudan eylemi içerebilir.

Simon Springer, neoliberalizme karşı ne yapılacağını açıkça dile getirdiği makalesinde prefigürasyonu anlatırken –önceki çalışmalara da referansla– onun bir son için değil, yalnızca gelecek için araçlar olduğunu anlatır (2016, s. 287). Prefigüratif politikalar düşünümseldir, geleceğin toplumunu yansıtmaya gayretindedir, yatay ilişki ve örgütlenme biçimlerini vurgular; eylemi geri plana itmez, asimile etmez. Uri Gordon'un (2007) ortaya koyduğu yıkıcılık ve yapıcılık ayrımı da doğrudan eylem ile prefigürasyon arasındaki ilişki üzerinden kurgulanır. Gordon, çağdaş anarşizmi karakterize eden strateji ve metodolojiyi açıklarken izleğini doğrudan eylem ve prefigüratif eyleyiş biçimleri üzerinden oluşturur. Benjamin Franks de doğrudan eylemin etiğini tarif ederken prefigüratif ilişkilenebileceğini öne çıkarır (2003, s. 21). Ona göre doğrudan eyleme özgü etik iki unsur barındırır. Bunlardan biri eylemci öznelere kimliği ile ilgiliyken diğeri araçların amaçlar ile uyumu, yani prefigürasyondur. Doğrudan eylemi Leninist sonuçluktan ve liberal/anarko-kapitalist geleneklerin deontolojik yaklaşımlarından ayıran da bu prefigüratif etik, eyleyiş ve stratejidir. Prefigürasyonun gündelik yaşamdaki örneklerinin

takibi zor olsa da Franks'in altını çizdiği araç-amaç uyumunun izleri sürülebilir. Sonra'yı gösteren araç-amaç uyumu, yeni ve –Richard Day'in ifade biçimiyle– en yeni toplumsal hareketlerin pek çoğunda görülen pratiklerle örneklendirilebilir. İşgal edilen mekânın yeni örgütleniş biçimi, bize geleceği gösterir.

Doğrudan eylem, 1980'li yıllardan itibaren yeryüzünün ve doğanın savunulmasında, radikal ekolojik hareketlerin politikalarında başat hale gelir ve eylemlilik halinin repertuarında temel politik ifade olarak belirir (Gordon, 2007, s. 41). Bu da doğrudan eylem ile hayvan özgürlüğü hareketi arasındaki bağın farkındalığı için önemlidir. Boisseau bu hareketlerin tarihinin izini 1970'lere kadar sürer ve o dönemki hareketlerden güncel politik hatlara kadar hayvan özgürlüğü mücadelesi ile anarşist hareketin taktik ve ideal paylaşımından söz eder (Boisseau 2015, s. 143).

Taktik ve ideal paylaşımı, Önce Yeryüzü! [*Earth First!*], Yeryüzü Kurtuluş Cephesi [*Earth Liberation Front (ELF)*] ve Hayvan Kurtuluş Cephesi [*Animal Liberation Front (ALF)*] gibi pek çok örgüt, hareket ve grupta görülebilir. Örneğin ALF eylemlerinin bazı kurallara riayet etmesi beklenmektedir. ELF'in hedeflerine benzer şekilde ALF eylemleri de (1) hayvanları istismar alanlarından kurtarmayı, (2) hayvanların sömürsünden kazanç elde edenlere ekonomik zarar vermeyi, (3) hayvanlara yönelik kapalı kapılar ardındaki vahşeti ortaya çıkarmayı amaçlayan şiddetsiz doğrudan eylem faaliyetlerini, (4) hem insana hem de insan olmayan hayvanlara zarar vermemek için gerekli tüm tedbirleri almayı ve (5) önerilen eylemlerin sonuçlarını analiz etmeyi içerir (Nocella, 2004'ten akt. Lima, 2021). Bir diğer örnek olarak ELF ise sıraladığı hedeflerinde (1) kârını doğal çevrenin tahribatından elde eden kurumlara ekonomik anlamda zarar vermekten, (2) yeryüzüne ve bu yeryüzünde yaşayan türlerin tamamına karşı işlenen suçları ortaya çıkarıp kamuyu bilgilendirmekten ve (3) herhangi bir insan ya da insan olmayan hayvanın zarar görmesini engelleyebilecek tedbirler almaktan söz eder ve bu hedefler için gerçekleştirilecek her doğrudan eylem faaliyetini üstlenebileceğini belirtir (Weissman, 2016). Bağımsız araştırmacı olan ve kendisini aynı zamanda türcülük karşıtı militan olarak tanımlayan Ana Larissa S. Lima, türcülüğe karşı mücadeleyi güçlendirmek için doğrudan eylemin kullanılması gerektirdiğini ifade eder ve türcülük karşıtı doğrudan eyleme ilişkin dört model tanımlar (2021). Ona göre, bu uygulamalardan ilki “boykot” olarak ifade edilebilir ve bu uygulama ile hayvansal ürünlerin satışlarına ve hayvanlar üzerinde test yapılmasına ket vurmaya amaçlanır. Boykotlar gündelik yaşama kolaylıkla dahil edilebilecek yöntemlerdir. İkinci doğrudan eylem uygulaması protesto ve grevlerden oluşur. Kamusal alanlarda gerçekleştirilebilecek gösteriler ile birlikte hem sömürü vurgulanır hem de sömürünün nesnesi ile dayanışma sergilenir. Lima, bu uygulamaları Bakunin'in “eylem yoluyla propaganda” kavramı ile destekler. Üçüncü uygulama ya da model sabotajdır. Sabotaj, tam bir engelleme anlamına gelir ve tahakküm mekanizmalarının işlevselliğini ve işleyişini ortadan kaldırma amacıyla yapılır. Lima'nın sözünü ettiği son uygulama ise kurtarma olarak aktarılabilir. Kurtarma stratejileri, riskli durumdaki hayvanların risk altından kurtarılması için tasarlanıp uygulanır. Bu eylemlerde türcülük karşıtı bir konumlanış ile prefigüratif etik, eyleyiş ve stratejinin izleri bulunabilir.

Tüm bu politik konumlanmış insan ile insan olmayan hayvan arasında kurulan ahlaki hiyerarşinin karşısında durmak için yüzlerin postanarşist düşünüş biçimine, neftipolitik geleneğe ve bir ideal olarak bütünsel özgürleşime çevrilmesine; idealin gökyüzünden indirilmesi için de prefigürasyon ve doğrudan eylem stratejilerinin kullanılmasına işaret etmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, insan olmayan hayvanların kurtuluşunu karnist nizamın eleştirisi, neftipolitik mirası ve bütünsel özgürleşimin ideali üzerine anarşist bir konumlanmış ile düşünmeyi içermiştir. İfade edildiği üzere karnist nizam, insan olmayan hayvanları tüketim nesnesi haline getiren ve onların sömürüsünü meşrulaştıran bir ideoloji olarak işler. Karnizmin görünmezliği ve hegemonik ilişkilermeleri, insan olmayan hayvanların haklarını ve özgürlüklerini göz ardı eden bir yapıyı oluştururken bu yapının enstrümanlarına karşı anarşizmin bütünsel tahayyülünü işe koşmak gerekmektedir. Hayvansal besinlerin pazarlanmasına, ıstırabın görünmez hale getirilmesine, sömürüyü ve etçil şiddeti meşrulaştırmaya, hayvan savunucusu stereotipine ve ontolojik açıdan insan tanımının biricikliğine yapılan vurguların bertaraf edilmesi için bu bütünsel tahayyül üzerine daha fazla düşünölmelidir.

376

Çalışmada neftipolitika kavramı bir miras olarak ele alınmış, doğa ile insan arasındaki ilişkinin hiyerarşik olmayan bir şekilde kurulmasında yordam olabileceği üzerinde durulmuştur. Anarşist düşünürlerin ve ekolojistlerin perspektifinden bakıldığında söz konusu yaklaşımlardan oluşan kavram seti, postanarşist tahayyülü de içerecek şekilde, insan olmayan hayvanların ve doğanın yararı için önemli hale gelecektir. Klasik anarşizme yöneltilen özcülük eleştirisinin aşılması hususunda da postanarşizm, bütünsel özgürleşim için yeni ufuklar açacaktır.

Bütünsel özgürleşim ideali insanmerkezci politikaların reddiyesi olarak okunabilir. Görüldüğü üzere bütünsel özgürleşim ideali için neftipolitikadan alınacak mirasın kapsanarak aşılması gerekmektedir. Bu ideal, anarşist stratejilerle, yani doğrudan eylem ve prefigürasyon ile yeni bir dünya inşası önermeyi sürdürür. Anarşizm ve hayvan özgürlüğü hareketleri arasında güçlü bir bağ olduğu ve doğrudan eylem taktiklerinin bu mücadelede önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir. Bütünsel bir kurtuluş/özgürleşim için karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma sıklıkla vurgulanmalıdır. İnsan olmayan hayvanların yaşamını karşıdan değil içeriden gözlemlemek ve Kropotkin'in kavrayışıyla federasyonlar arasındaki diyalogu sürdürmek, bunun için yeni direniş alanlarına yer açmak ve bu direniş alanlarının kesişimselliğini sağlamak için postanarşizmin prefigüratif siyaset repertuarı daha fazla teşvik edilmelidir.

1 Nefti [nefti] kelimesi Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te "siyaha yakın koyu yeşil renk" olarak tanımlanır (sozluk.gov.tr, t.y.).

Kaynakça

- Adams, J. (2003). *Postanarchism in a Nutshell*. Erişim adresi: <https://theanarchistlibrary.org/library/jason-adams-postanarchism-in-a-nutshell>
- Best, S. (2014). *The Politics of Total Liberation: Revolution for the 21st Century*. Palgrave MacMillan.
- Biehl, J. (2016). *Toplumsal Ekoloji Siyaseti*. (Çev. E. Eren). Sümer Yayıncılık.
- Boisseau, W. (2015). "A wider vision" Coercion, Solidarity and Animal Liberation. A. J. Nocella II, R. J. White ve E. Cudworth (Ed.), *Anarchism and Animal Liberation: Essays on Complementary Elements of Total Liberation* içinde, (s. 141-159). McFarland.
- Boisseau, W. (2019). Animal liberation. R. Kinna ve U. Gordon (Ed.), *Routledge Handbook of Radical Politics* içinde (s. 42-52). Routledge.
- Bookchin, M. (2017). *Toplumsal Ekoloji ve Komünalizm*. (Çev. F. D. Elhüseyni). Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2019). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*. (Çev. M. K. Coşkun). Sümer Yayıncılık.
- Clark, J. ve Martin, C. (2016). *Anarşi, Coğrafya, Modernite: Elisée Reclus'nün Seçilmiş Yazıları*. (Çev. O. Yener ve M. Devres). Can Yayınları.
- Cudworth, E. (2015). Intersectionality, species and social domination. A. J. Nocella II, R. J. White ve E. Cudworth (Ed.), *Anarchism and Animal Liberation: Essays on Complementary Elements of Total Liberation* içinde (s. 93-107). McFarland.
- Franks, B. (2003). Direct action ethic. *Anarchist Studies*, 11(1), 13-41.
- Garrard, G. (2021). *Ekoeleştiri: Ekoloji ve Çevre Üzerine Eleştirel Tartışmalar*. (Çev. E. Genç). Kolektif Kitap.
- Gažo, P. (2021). Political ecology and animal liberation: Emancipating non-humans from a leftist anti-capitalist perspective. S. Springer, J. Mateer, M. Locret-Collet ve M. Acker (Ed.), *Undoing Human Supremacy: Anarchist Political Ecology in the Face of Anthroparchy* içinde (s. 45-64). Rowman & Littlefield.
- Giroux, V. ve Larue, R. (2021). *Veganizm*. (Çev. Z. H. Louze). İletişim Yayınları.
- Gordon, U. (2007). Anarchism reloaded. *Journal of Political Ideologies*, 12(1), 29-48.
- Graeber, D. (2009). *Direct Action: An Ethnography*. AK Press.
- Joy, M. (2011). *Why We Love Dogs, Eat Pigs, and Wear Cows: An Introduction to Carnism*. Conari Press.
- Kropotkin, P. (2015). *Karşılıklı Yardımlaşma*. (Çev. S. Altınparmak). Öteki Yayınevi.
- Lima, A. L. S. (2021). Direct action. Terra Sem Amos (Ed.), *Anti-Speciesists: The Manual of the Popular and Revolutionary Veganism* içinde (Çev. ANTA & UVF). Erişim: <https://theanarchistlibrary.org/library/antar-anti-speciesist-popular-power-uvf-vegan-feminist-unity-from-brazil-translation-aline-vasc>
- Morris, B. (2018). *Antropoloji Ekoloji ve Anarşizm*. (Çev. B. Karsak). Kolektif Kitap.
- Morris, B. (2019). *Ekolojik İnsancılığın Öncüleri*. (Çev. B. Esen). Sümer Yayıncılık.
- Newman, S. (2006). *Bakunin'den Lacan'a Anti-Otoritaryenizm ve İktidarın Altüst Oluşu*. (Çev. K. Kızıltuğ). Ayrıntı Yayınları.
- Pellow, D. N. (2014). *Total Liberation: The Power and Promise of Animal Rights and the Radical Earth Movement*. University of Minnesota Press.

- Pfeffer, M. J. ve Parson, S. (2015). Industrial society is both the fabrication department and the kill floor: Total liberation, green anarchism and the violence of industrialism. A. J. Nocella II, R. J. White ve E. Cudworth (Ed.), *Anarchism and Animal Liberation: Essays on Complementary Elements of Total Liberation* içinde (s. 126-140). McFarland.
- Reclus, E. (1933). *The Great Kinship of Humans and Fauna*. Erişim adresi: <https://theanarchistlibrary.org/library/elisee-reclus-the-great-kinship-of-humans-and-fauna>
- Reclus, E. (2016). Vejetaryenlik üzerine. J. Clark ve C. Martin (Ed.). *Anarşi, Coğrafya, Modernite: Elisée Reclus'nün Seçilmiş Yazıları* içinde, (s. 214-222). Can Yayınları.
- Springer, S. (2016). Fuck neoliberalism. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 15(2), 285–292.
- Springer, S. (2021). Total liberation ecology: Integral anarchism, anthroparchy, and the violence of indifference. S. Springer, J. Mateer, M. Locret-Collet ve M. Acker (Ed.), *Undoing human supremacy: Anarchist political ecology in the face of anthroparchy* içinde (s. 454-490). Rowman & Littlefield.
- Türk, S. M. (2018). Postyapısalcı anarşizm ve ekoloji. *İdealkent*, 9(24), 644-661.
- Weissman, A. (2016). Yeryüzü savunmasında taviz yok: Earth First!'ten Earth Liberation Front'a, Radikal ekoloji. (Çev. A. Terzi). *skopdergi* 9, Erişim adresi: <https://www.e-skop.com/skopdergi/yeryuzu-savunmasinda-taviz-yok-earth-firstten-earth-liberation-fronta-radikal-ekoloji/2914>